

Nagyváradai honvédek.

Írta: Julier Ferenc ny. ezredes.

A görzi csata ismertetése kapcsán — a legutolsó közleményben — utaltam arra, hogy a görzi hídfőt és Görz városát az olaszok támadása ragadta el tőlünk, a doberdói fensíkot azonban sikeresen megvédelmeztük és ezt csak az általános hadi helyzetre való tekintettel, önként ürítettük ki.

A doberdói fensík védelmében ekkor különösen a nagyváradai honvédek tüntették ki magukat. Erről a kiváló honvédezredről akarok most megemlékezni.

1916 augusztus hó 6-án a kora délutáni órákban a budapesti honvédek-től védett Monte San Michèle, mely a doberdói fensík kulcsát jelentette, miután az olaszok pergőtüze ott minden állásunkat szétrombolta és a védőrséget majdnem teljesen megsemmisítette, a rohamra induló olaszok kezére került.

A hadosztálytartaléknak, két részletben: délután 4 és este 7 órakor intézett ellentámadása véres, makacs harc árán ugyan átmenetileg visszacserezte az elvesztett állásokat, 300 foglyot is hozott, de csapataink az egyenetlen harcban súlyos veszteségeket szenvedtek s végül is az olaszok újabb rohamának hatása alatt éjfél előtt hátrálni kényszerültek, önfeláldozó támadásuk mégis elérte azt, hogy az olaszok további térnyerésének egyelőre határt szabott. De ezzel csapataink harci ereje teljesen kimerült. Még egy olasz roham s akkor állásaink helyrehozhatatlanul áttörtnek.

Ekkor az itt vezénylő József főherceg, hadtestparancsnok a Valloné-völgyben levő egész tartalékát, közte Kratochvil ezredes vezetése alatt a nagyváradai honvédek két zászlóalját is, előre rendelte. A nagyváradiaknak jutott a feladat, hogy a Monte San Michelét arctámadással foglalja vissza.

Éjfélkor indult el ez a két zászlóalj Cotici községtől, hogy hajnalban ez ellentámadást az elvesztett állások visszaszerzése céljából végrehajthassa. A nagyváradai 4-es honvédek sötét éjszaka, az olasz tüzérség gránátzáporában fejlődtek a harchoz. Kratochvil ezredes parancsa szerint jobbról Rajnoga őrnagy egy zászlóaljjal, balról Barna százados és a középen Szilágyi százados egy-egy fél zászlóaljjal indult meg a Monte San Michèle kimagasló tömbjének.

Augusztus 7-én már ki virradt, mikor az elszántan támadó honvédek az olaszok állásaiba hatoltak és azokat véres kézitusa után elfoglalták. A Monte San Michèle így megint a mienk lett. Szép eredményt értünk el, de az nem volt tartós. Csak félóráig örülhettek a vitéz magyarok a sok áldozattal kivívott sikernek, újabb pergőtűz zúdult reájuk és aztán megritkult soraikat két oldalról olasz tömegek rohanták meg. Hiába volt minden hősiesség, a Monte San Michelét — immár harmadszor — fel kellett adni. Ebben a harc-mozzanatban a nagyváradiak megint sokat vesztek. Rajnoga őrnagy olasz fogságba került, Barna százados hősi halált halt. A pár száz főre leolvadt harccsoport magatartását ekkor Szilágyi százados szabályozta, ki meg-

maradt vitézeit 100—150 lépésnyi rövid távolságra, a feladott hegytömb innenső lejtőjén karsztlyukakba rendelte vissza. A honvédek itt némi fedezéket találtak, de velük szemben az olaszok voltak uralgó állásban. A olasz vonalnak azonban maradt egy gyenge pontja, helyesebben folytonossági hiánya.

A Monte San Michèle két kúpja között levő nyereg alatt ugyanis egy 100 lépés hosszú sziklaalagút vonult, mely az olaszok kezébe került állást azzal a vonallal kötötte össze, ameddig a honvédek visszamentek.

Ennek az alagútnak az olasz állásba torkoló kijáratát Szilágyi százados nem adta fel, mert helyesen számított arra, hogy valamely nagyobb erővel később intézendő támadásunknál ez az alagút nekünk jó szolgálatot tehet. Merész elhatározásában igazi hősökre támaszkodhatott, akik közül Marék András, Bugyáky Lajos és Beregszászy Dezső tartalékos zászlósokat külön kell megemlítenünk.

A vázolt védőállásban a honvédek egész napon át kitarítottak. Elviselték a legnehezebb ágyútűzet és az olaszok két nagy támadását visszaverték. Szilágyi honvédéinek volt tehát köszönhető, hogy a Monte San Michèle elvesztése nem vált csatadöntő fontosságúvá. A hadihelyzet azonban huzamosabb időre tarthatatlan volt. Csak idő kérdése lehetett, hogy a vitéz védők mikor semmisülnek meg. Vagy végérvényesen vissza kellett a San Michelét foglalni vagy pedig véglegesen hátra kellett menni a mögötte 400 lépésre fekvő, előkészített 2. védőállásba, mert a megmaradás azokban a karsztlyukakban, ahol a csapat most volt, szemben a magaslaton levő olaszokkal, a csapat biztos feláldozását jelentette volna. Az olaszok állandóan ágyútűzzel, aknákkal és kézigránátokkal árasztották el a védőkét. Különösen nehéz helyzete volt annak a kis csapatnak, mely az alagútnak az olasz állásba nyíló bejáratát tartotta. A honvédek ellen itt az olasz közvetlen közelből lángvetőket hozott működésbe és büzbombákkal iparkodott ellenállásukat megtörni, majd rohamokkal kísérletezett. De az alagútban elhelyezett géppuskák az olaszok rohamozó sorait simán letarolták. Kratochvil ezredes büszkén jelenthette, hogy a honvédéi az állást még tartják, de nem hallgathatta el, hogy a „dolinákban, az állásban, a futóárkokban és az összekötő utak mentén tömegesen fekszenek halottaink és bekötözetlen sebesültjeink”. Hátulról kért segítséget, hogy a „sebesülteket elláthassák és a halottakat eltemethessék, minthogy az ezred sebesültvivői majdnem mind elestek.”

A védőknek továbbra is ki kellett tartani. Több tartalék nem volt, amivel a Monte San Michèle visszafoglalása megegyezően megkísérelhető lett volna, az állást pedig feladni, mielőtt a csapat a lehetetlent is meg nem próbálta, a Doberdón és Kratochvil ezredében nem volt szokás. Ezért a parancs így szólt: „Kitartani!” Lukachich tábornok megdicsérte Nagyvárad hőseit, de kimondta: „Az alagútkijárat birtokbantartását, mint az ellenakciónál igen fontos pontot, továbbá is az ezredre bízom.” A nagyváradiak a parancsot teljesítették is. Az ellenség golyózáporában, akna- és ágyútűzében még augusztus 8-án is kitarítottak. Az első 48 órát a csapat még türelmesen elvi-

selte. Az alagút mindkét végén honvédek álltak. Megvolt az összeköttetés hátrafelé s így a védők remélhették, hogy éjszaka lőszert és eleséget kapnak, Bizakodhattak, hogy majd csak felváltják őket. De a harmadik napon, augusztus 9-én a testileg és lelkileg kimerült honvédeink kezdték türelmüket veszíteni. Ez magyarázza meg, hogy a harccsoport jobbszárnya, melyet a fogságba került Rajnoga helyett Mayer százados vezényelt, ezen a napon reggel, miután egy olasz támadást visszavert, hallatlan vitézséggel ellentámadásra indult és a Michèle északi kúpját — immár negyedszer — visszafoglalta. Olasz pergőtűz és azután olasz roham volt erre a válasz. Vissza kellett menni a dolinákba. Azután az állapot egészen reménytelenné vált.

Az olaszok ugyanis arra a gondolatra jöttek, hogy az alagút innenső bejáratának elfoglalásával bírják a honvédeket megadásra. Kezdetét vette a legkülönlegesebb küzdelmek egyike, aminőt eddig csak a várostromokból ismertünk. Délután 1 óráig az olaszok a rohamosan fogyó védőkkel szemben a hátsó bejáratig dolgozták magukat előre, felülről kézigránatokkal beszorították a honvédeket az alagútba és ennek bejáratánál lévő lőszerraktárunkat felgyújtották. A körülfoglalás így megtörtént. A honvédezredet, illetve azt a 200 hőst, ki ebből a dicső ezredből még életben maradt és Biharországot a Doberdón képviselte, a hátul lévő magasabb parancsnokok már elveszítettnek tartották. Az alagútba zárt honvédek most már maguk is elvesztették reményüket, hogy megszabadulhatnak. A gyér világítás, a bűzös levegő, a halottak közvetlen szomszédsága, a sebesültek jajgatása, a betóduló sűrű füst, mely a lélegzést megnehezítette, a beszédet megakadályozta, alkalmas volt arra, hogy a védőknek a már három nap óta tartó élet-halál harctól a legvégsőkig feszült idegeit elernyessze és lelkierőjét teljesen megtörje. Szilágyi százados azonban értett ahhoz, hogy embereibe még most is lelket öntsön. Okmányból idézek: „A védők már vizeletükből készült sárral voltak kénytelenek meggátolni igyekezni az alagút-szájnyílás faburkolatának lángrobbanását, a legénység a sűrű füsttől már fuldokolni kezdett...” De a magyarok nem adták meg magukat. Elhatározták, hogy életüket drágán adják el. Elszántságuk meghozta az eredményt. A sötétség beálltával az olaszok az alagút kapujának ostromát abbahagyták és bizonyára tartva az esetleges felmentő kísérlettől, hátravonultak. Az út hátrafelé szabaddá vált.

Ekkor este 10 órakor kapta meg Szilágyi százados Kratochvil ezredes parancsát, hogy csapatával vonuljon vissza. Egyenként lopóztak hátra a honvédek, nehogy az olaszok az állás feladását észrevegyék. Ejjelre az utolsó honvéd is elhagyta az alagutat, anélkül, hogy bántódása történt volna.

Berzevic a visszavonulási parancsot már augusztus 8-án este kiadta. Ennek alapján a tüzérség és egyéb hadianyag hátraszállítása már a következő éjjel megkezdődött. A nagyváradi honvédek még 24 óráig védték állásaikat, sőt közben a Monte San Michelét is megrohanták. A harctér legfontosabb pontján tanúsított bámulatos hősi magatartásuknak volt köszönhető, hogy a hadianyag hátraszállítása rendezetten és hiánytalanul megtörténhetett és hogy az olaszok a visszavonulást nem zavarták. Az olaszok augusztus

10-én reggel kiürített állásainkat még ágyútűzzel árasztották el s mikor onnan választ nem kaptak, jutottak annak tudatára, hogy a doberdói fensík az övék lett.

A nagyváradi honvédezred, mely azt a csatát közel 3000 csatárral kezdte meg, a csata alatt annyi vért vesztett, hogy állománya egy menet-zászlóalj besorolása dacára 1100 főre csökkent. Az ezred hősi magatartását a Mária Terézia rend káptalanja is méltányolta, mikor Szilágyi István századost a tisztí arany vitézségi éremmel tüntette ki.

Lesz még nekünk nagyváradi ezredünk!

Julier Ferenc ny. ezredes.

A Monte San Michelét csak nehéz harcok után adta át parancsra ezredünk az ellenségnek. A Monte San Michèle utolsó napjainak tíz tani harcaiban minden négyes tiszt, altiszt és honvéd vitéz, bátor és hazájához hű hős volt.

A harcokban elesett Barna István százados, Tóth Ferenc és dr. Fleischer Sándor tart. zászlósok, Endorfer Ágoston tartalékos hadapród, Kun Sámuel tartalékos h. őrmester és igen sok altiszt és derék honvéd.

A harcok folyamán különösen kitüntették magukat Szilágyi és Kuszko századosok, Szakács és Halász főhadnagyok, Bugyáki, Halász, Kottán, Gelber és Molnár hadnagyok, Marék és Eröss zászlósok.

Az itt felsorolt tisztek egyikének Bugyáki Lajos arany vitézséges hadnagynak álljon itt egy akkori jelentése erről a harcról:

„1916 augusztus hó 6-án az olaszok elfoglalták a Monte San Michèle nevű hegyet. Zászlóaljunk éjjel nagy tűzértségi tűzben ért fel. Parancsot kaptunk a támadásra. Heves ellenállás után elfoglaltuk az első állást, honnan több foglyot vittem le, majd rövid idő múlva a második vonalat is visszafoglaltuk. Míg a halottakkal, sebesültekkel és foglyokkal foglalatoskodtunk, az alatt tőlünk jobbra az olaszok nagy erővel betörték és mindent oly gépfegyvertűzzel kereszteztek, hogy alig tudtam három emberrel a fentnevezett hegy alagútbejárójába jutni. Alighogy elhelyezkedtem a három emberemmel, az olaszok be akartak törni az alagútba, azonban mi erős puska-tűzzel és kézigránáttal fogadtuk őket. Többször megpróbálták támadásukat és amikor nem sikerült, akkor gépfegyvert állítottak velünk szembe, hogy az alagutat végigsöpörjék. Azonban egy jól irányzott lövés az irányzóikat leterítette és a gépfegyverhez nem mertek közeledni. Három napon át állandóan kézigránátokkal, búzbombákkal és lángszórókkal próbálkoztak, azonban egyetlen vállalkozásuk sem ért sikert. Az olasz járőrök két nap óta a hátunk mögött voltak. A harmadik nap estéjén kaptuk a parancsot: egyenként, észrevétlenül visszavonulni. Előzőleg megbeszélést tartottunk és azután kezdtünk az olasz járőrök mellett saját csapatunkhoz átsökni. Sikerült is. A három napi makacs ellenállásunk eredménye József főherceg hadtestparancsnok parancsából tűnt ki, amelyben az olasz vezérkar jelentését közli,

hogy a San Michelénél a mi észrevétlen szökésünk után, még három napig nem mertek előre menni, mivel azt hitték, hogy az alagútban nagy csapatok vannak elhelyezve és cseltől féltek.”

* * *

A Monte San Michèle kiürítése után a saját csapatok a Lokvica Oppachiaselló vonalat szállották meg, az ezred pedig Skrbina községbe ment hátra rövid pihenőre, ahol a pótzászlóaljtól jött századokkal némiképp kiegészítettet. A pihenő azonban nem sokáig tartott: már augusztus közepén újra állásba került és igen nehéz körülmények között ismét fényesen megállta a helyét. Az olaszok úgynevezett VII. offenzívájukat vívták ezidőben és több helyen áttörték alig kiépített új frontunkat. Az ezredre hárult a feladat, hogy Oppachiasella környékén visszafoglalják ez állásokat. Ez alkalommal Falk százados zászlóaljparancsnok a 4-esek egy zászlóaljával és a hozzá beosztott bosnyák századdal remekül átgondolt és fényesen végrehajtott ellentámadást vezet az állásokba betört olaszok ellen és bravúrosan kiveri őket. E harcokról szól az itt közölt ezred-eligazítás, amelyet teljes egészében, mint egykorú dokumentumot szintén szórói-szóra közlök, bár annak egy része nem e harcokkal foglalkozik:

„M. kir. 4-ik honvédegyalozred.

136. SZ. ELIGAZÍTÁS.

Állás. 1916. évi augusztus hó 18.

1. A hadsereg főparancsnokság 33. számú parancsával az ellenség előtt tanúsított bátor és vitéz magatartásuk elismeréséül az alant felsorolt hadirokkantaknak a következő kitüntetések adományozta:

I. oszt. ezüst vitézségi érmet: Czégény Sándor, Vargha Domokos és Tábora Sándor honvédeknek.

II. oszt. ezüst vitézségi érmet: Jákó Gábor, Olasz Ferenc, Majoran János, Nagy Mihály, Pljesovszki György, Serdült Ferenc és Zahorán András honvédeknek.

2. A 225. számú h. o. eligazítás 2. pontját szószerint közlöm:

„Dicső múltjukhoz híven a legnehezebb órákban vitéz honvédjeim az óriási túlerejű ellenségnek minden tömegrohamát elkeseredett harcokban visszaverték és a legrettenetesebb tűzéségi tűzben híven kitartva, állásainkat megvédték. Szeretetteljes hálával köszönöm tiszteknek és legénységnek hősiességüket, melynek szemtanúja lévén, tudom, hogy hasonló a háborúban még alig volt. A Mindenható áldja meg mindnyájukat és azon tudat, hogy az Igazság győzni fog, adjon erőt további küzdelmünk győztes befejezéséhez. Tiszteket és legénységet üdvözlöm

József főherceg.”

3. A 226. számú h. o. eligazítás 1-ső pontját szószerint közlöm:

„A 4-ik honvédegyalozrednek, amely a két utóbbi napon a pusztító ellenséges tüzéségi és bombavető tüzet olyan hősiezen állta és nagy veszteségei és csekély csatárlétszáma dacára a mai napon is délelőtt az állásába nyomult többszörös túlerejű ellenséget kézitusában kivetette, délután pedig annak egymást követő három támadását verte vissza, állhatatos és vitéz magatartásáért a legfelsőbb Szolgálat nevében meleg elismerésemet és köszönetemet fejezem ki.

Mindkét parancs a legénységnek kihirdetendő és anyanyelvén megmagyarázandó.

4. Bordás Antal bombavető tizedest, mert e hó 15-én egy ellenséges támadás után fogságba került, de ő bátran kivágta magát és egy olasz hadnagyot egy közlegénnyel foglyul ejtett, szakaszvezetővé és Zsugye Karácsony bombavető tizedest, mert e hó 15-én az olaszok már teljesen körülfogták, de ő bátran szembeszállt velük és még a rábízott bombavetőgépeket is megmentette, szakaszvezetővé előléptetem.

A zlj-aknak kihirdetendő, róluk kitüntetési javaslat beterjesztendő.

5. Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásuk, hű és buzgó szolgálataik elismeréséül a következő táviraszokat előléptetem: Péchy József 1888—1914, Bauer Nándor 1883—1914—3183, Klein Sándor 1890—1914 tizedeseket szakaszvezetőkké; Brodbek Frigyes 1896—1915, Prohánka Miklós 1889—1910, Tarr Lajos 1896—1915 örvezetőket tizedesekké; Katyják János 1896—1915, Kurai Mihály 1896—1915, Tiszay Vilmos 1896—1915, Boncó Lajos 1889—1914, Pluhár János 1896—1915 honvédeket örvezetőkké.

6. Minden tiszt és tisztjelölt, aki csapattestén kívül teljesít szolgálatot, tartozik csapattestét 1916 szeptember 1-én tábori levelezőlapon beosztásáról értesíteni.

Azontúl minden áthelyezésről vagy hosszabb ideig tartó más beosztásról csapattestét új állomáshelyére való beérkezése után értesíteni tartozik.

7. A 226. számú h. o. élig. 9. pontját szószerint közlöm: Tapasztaltam, hogy számos könnyű sebesült fegyver- és felszerelés nélkül indítatik útba a h. o. e. ü. i.-hez.

Ezen szabályellenes eljárásnak egyszersmindenkorra való beszüntetése végett elrendelem, hogy a könnyű sebesültek fegyver- és felszerelésüket maguk, a súlyos sebesülteket pedig a sebesültvivők tartoznak a segélyhelyre beszállítani.

A segélyhelyről a sebesültek fegyver- és felszereléssel küldendők a hadosztály egészségügyi intézethez.

A h. o. egészségügyi intézet parancsnoka ezen rendelkezésem ellen vétőket jelentse be és a könnyű sebesülteket tábori csendőrökkel kísértesse csapattestükhöz fegyverükért és csapattfelszerelésükért vissza.

A hullák rendszeres eltemetésére vonatkozólag elvárom, hogy az ezredek körletein belől az ezredparságok, mögött pedig a dandárparságok temessék el, a hullákat naponként oly helyeken, ahol legalább egy méter föld-

réteggel behantolhatók. A temető megválasztásánál az ezredorvosfőnökök és a tábori lelkészek működjenek közre.

A hulláktól elszedett felszerelés és hasznavehető ruházat az anyaggyűjtőállomásnak szolgáltatassék be. Különösen a *bakkancs* pótolhatatlan, miért is annak összegyűjtésére a legnagyobb gondot kell fordítani és erre a legénység is kioktató.

8. Boda Antal 1879—1900 honvéd sebesültvivőt ezredorvosfőnök javaslatára könnyebb szolgálatra a vonathoz osztom be.

Kratochvil ezredes s. k.”

* * *

Az ezred ezek után a harcok után viszonylagos nyugalmat élvezett, amennyiben az olaszok támadó tevékenysége is alábbhagyott. Az ezred szeptember elején Keszler őrnagy parancsnoksága alatt, — miután Kratochvil ezredes ezredparancsnok pár heti üdülési szabadságra ment, a Nova-vasi frontszakaszra irányított. Az ezredparság ideiglenesen Korite nevű faluban volt elhelyezve, amelyből miután távolesett a fronttól, az ezredparság előre ment a készülő III. vonal elé, mintegy 300 méterre a Nova-Vashoz vezető út baloldalán egy dolinába. A vonalat az ezred általánosságban úgy szállotta meg, hogy a balszárnyon az első zlj., attól jobbra a harmadik zászlóalj tartotta megszállva a vonalat, amelynek hossza kb. 1500 méter kiterjedésű volt. Ez az állás aránylag jól volt kiépítve. A zászlóaljtagoknak és a parancsnokságoknak kavernái voltak, sőt a harmadik zászlóalj parsága és tartaléka egy újonnan felfedezett cseppkőbarlangba volt elhelyezve. Mikor az ezred augusztus végén a nova-vasi állásokba került, Nova-Vas nagyrészt már romokban hevert és pontosan állásaink mögött feküdt, míg jobbszárnyunk előtt Oppachiasella nevű falu romjai voltak. A mi állásunk kissé előre ugrott a többi állásokhoz viszonyítva, nyugat felé, úgyhogy amint az később be is következett, az ezred állandóan ki volt téve annak a veszélynek, hogy szomszédait áttörvén, fogságba esik. Szeptember hónapban eleinte aránylag csend volt a fronton, később azonban mindinkább fokozódó ágyú, de különösen bombavető tevékenység kezdődött az olaszok részéről, amelyet a mieink megfelelőképpen viszonztak. Az ezred többször ment pihenőbe és pihenőt Sután töltötte. Utolsó leváltása szeptember 23-án történt meg rendben, esős időben, majd ismét október 3-án megy állásba, fölváltván a 17-ik ezredet. Ekkor már élénkebb ellenséges tűztevékenység észlelhető. Kratochvil ezredes október 5-én vette át a 39-ik dandárparságot. Ekkor rrár az ellenséges bombavetők is nagyobb tevékenységet fejtenek ki. A veszteségek az ezrednél általában nagyok voltak, amire vonatkozólag a hadosztály és hadtest figyelmeztetést is küld az ezredeknek. Az ezred 6-áig volt állásban, e napon már igen élénk bombavető- és ágyútűzben ment hátra pihenőhelyére, Sutára, azonban pihenőjét már nem tudta teljes egészében kiélni, mert a mindinkább fokozódó tűzérési és aknavető tevékenység arra mutatott, hogy az olaszok újabb offenzívát indítanak állásaink ellen. Okt. 9-én abban a kör-

letben, amelyben ezredünk volt állásban, a 17-ik ezred volt fõnn, tõle jobbra pedig az 1-es h. ezred. E nap folyamán az ellenséges tûz már pergõtûzzé erõsödött és úglátszik, apróbb járõrharcok is voltak. A helyzet általában teljesen bizonytalan. A dandárkõrlettõl jobbra a dõlután folyamán több támadás indult, sõt Oppachiasselánál is többszõr próbálkozott az ellenség, de mindannyiszor vissza lett utasítva, ilyen körülmények között kapta meg az ezred az állásban lévõ felváltását október 9-én éjszakára. Az elmúlt nehéz tûzérsergi és bombavetõ tûzben kitartó 1-es és 17-es ezrednek a hadseregparáság dicsõretet küld. Ezek az ezredek igen nagy veszteséget szenvedtek. Ezek voltak az elõzményei az olaszok 8-ik offenzívájának, amelyet ezredünk történelme a Nova-Vas-i csata elnevezései irt be a történelembe.

A Nova-Vas-i csata

1916. évi október hó 9., 10., 11-ikén.

Az ellenség már 6 nap óta bombavetõ- és pergõtûz alatt tartotta állásainkat, amikor október 9-én parancs jött a Nova-Vas elõtti állásokban lévõ 17-ik h. gy. e. felváltására. Az ezred dõlután indult el gyönyõrû napsütéses idõben Sutáról és irtózatoss pergõtûzõn keresztül vonult fel az állásba, csodálatosképpen aránylag kevesebb veszteséggel. Ami a fõlvezetõ tiszték ügyességét dicsõerte.

Az egész mögõttes terep pergõtûz alatt állott. Minden út pontosan be volt lõve és mint Beregszászi géppuskás zászlós jelentésébõl kiderült, a felváltásról is értesülve voltak az olaszok. Az utászok dolináját még a dõlután folyamán belõtték és az ott felhalmozott robbanóanyag, tõltény és utászfelszerelés nagy lánggal és ropogással az esti órákig égett.

A felváltás megtörténte után, mely kb. a hajnali órákban ért véget, a következõképpen volt elhelyezkedve az ezred: Balszárnynon az I. zászlóalj csatlakozott a 2-õs közõs ezredhez. Zászlóaljparáság Nova-Vas keleti szélén a temetõnél egy dolinában (Parancsnoka: Hevesi Zoltán százados). III. zászlóalj a jobbszárnynon, tõle jobbra a 3-ik h. gy. e. Zászlóaljparancsnokság és tartalék a kettõ barlangban, alig hús lépésre a vonaltól. Ezredtartalék Nigrinyi János fõhadnagy parancsnoksága alatt, mintegy 1000 méterrel az állások mögõtt, az ezredparáságtól 500 méternyire. Az ezredparáság mögõtt 300 méterre húzódott az úgynevezett III. vonal, amely még alig volt kiépítve és e mögõtt volt helyezve az utászsászad. A III. zlj. parancsnoka Mayer Imre százados volt.

Hogy a felváltás pontosan milyen körülmények között történt, arról nem lehetett világos képet adni, mert az állások annyira szét voltak lõve, hogy néhol 100—150 méternyire meg sem lehetett azt találni. Nova-Vasban pedig szinte minden egyenlõvé volt lõve a földdel, összekõttetés elõre s hátra, telefon segítségével csak nagyon ritkán volt eszközölhetõ. Végül reggel teljesen megszakt.

A reggel ködös, vízpárás volt és erősen füstszagú volt a levegő, sőt az ellenség néhol gázbombát is lőtt az állások mögé. A délelőtt folyamán kisebb támadás indult az ezred vonalától jobbra, a 3-ok előtt, amelyet ezek visszavertek. A tűz egész délelőtt tart, azonban egyszer csak úgy 3 óra tájban mindinkább a hátsó terepet kezdik löni, ami annak a jele, hogy támadás készül. A mi tüzéségünk is akcióban van állandóan, zárótűzet is ad le, de az igen gyenge, mert ágyúink nagyrésze használhatatlanná vált.

Kb. 3 óra 30-kor délután az ellenség általános támadásba kezd, mire a tőlünk balra levő 2-ös közös gy. e.-nél sikerül az ellenségnek az állásba behatolnia és az állást elfoglalni, majd nagyobb erővel, mint az későbbiekben kiderült, a 208. magaslattól elindulva, az ezredtartalék irányában előnyomulni.

Az ezredtartalékot úgy 4 óra tájban az előnyomuló olaszok elérik és a dolinát hátulról megtámadva, a tartalékot teljes egészében elfogják. Ekkor még az ezred vonala teljes egészében birtokunkban volt. Az ezredtartalékból csak Méray János tiszthelyettes tudott nagy terepismerete révén megmenekülni és a nem nagy távolságban lévő ezredparságnak az elfogatást hírül vinni. Ugyanez időben az ezred balszárnyán Sóvágó Béla zászlós még harcban állt pár emberétől és egy 2-ös főhadnagytól támogatva a minden oldalról közeledő ellenséggel, viszont a III. zlj. még ez időben teljes egészében bírja az állást. 4 óra tájban a balszárnyon küzdőket elfogták az olaszok, onnan csak Szakács Árpád egy-két embere és tisztje tudott visszajönni az I. zlj. parancsnokság kavernájába. Ők hozták a híret az áttörésnek és az olaszok őket a temetőig üldözték. Hevesy százados Krausz hadnagynak, aki a zlj. tartalék parancsnoka volt, ellentámadásra adott parancsot. A tartalék szuronysegezve rohant felfelé az előnyomuló olaszok ellen, akik egy pillanatra megtorpantak és ennek volt köszönhető, hogy Hevesy százados és egy-két ott Jévvő tiszt, pár küldönc a kavernából a dolina túlsó oldalán fel tudott kapaszkodni. E pár tiszt és ember Gazdag Géza hadnagy vezetésével az ezredtartalék dolinájához sietett azt értesíteni. Legnagyobb megdöbbenésükre azonban az ezredtartalék már nem volt ott, csak egy halott katona, egy olasz hulla és vértócsák. Mindenütt gyanús csend. Az ezred jobbszárnyáról puskatűz hallatszott, az ágyútűz pedig mindinkább hátrább tétetett. A visszajövő tisztek az ezredparsághoz mentek, ahova kb. fél 5 órakor érkeztek meg, de már senkisésem volt ott, mert Méray tiszthelyettes előzőleg értesítette az ezredparságot az elfogatásról.

Közben az olaszok nem nyomultak a visszavonulók után, aminek oka nyilván az volt, hogy ők sem voltak tisztában a helyzettel. 4 óra előtt már a III. vonal mögött lévő utászszázad, mintegy 140—150 ember, kiváló, válogatott katona, parancsot kapott a III. vonal megszállására. Az utászszázad többi része és a bombavetőik kintlévén az állásban, szintén fogságba estek.

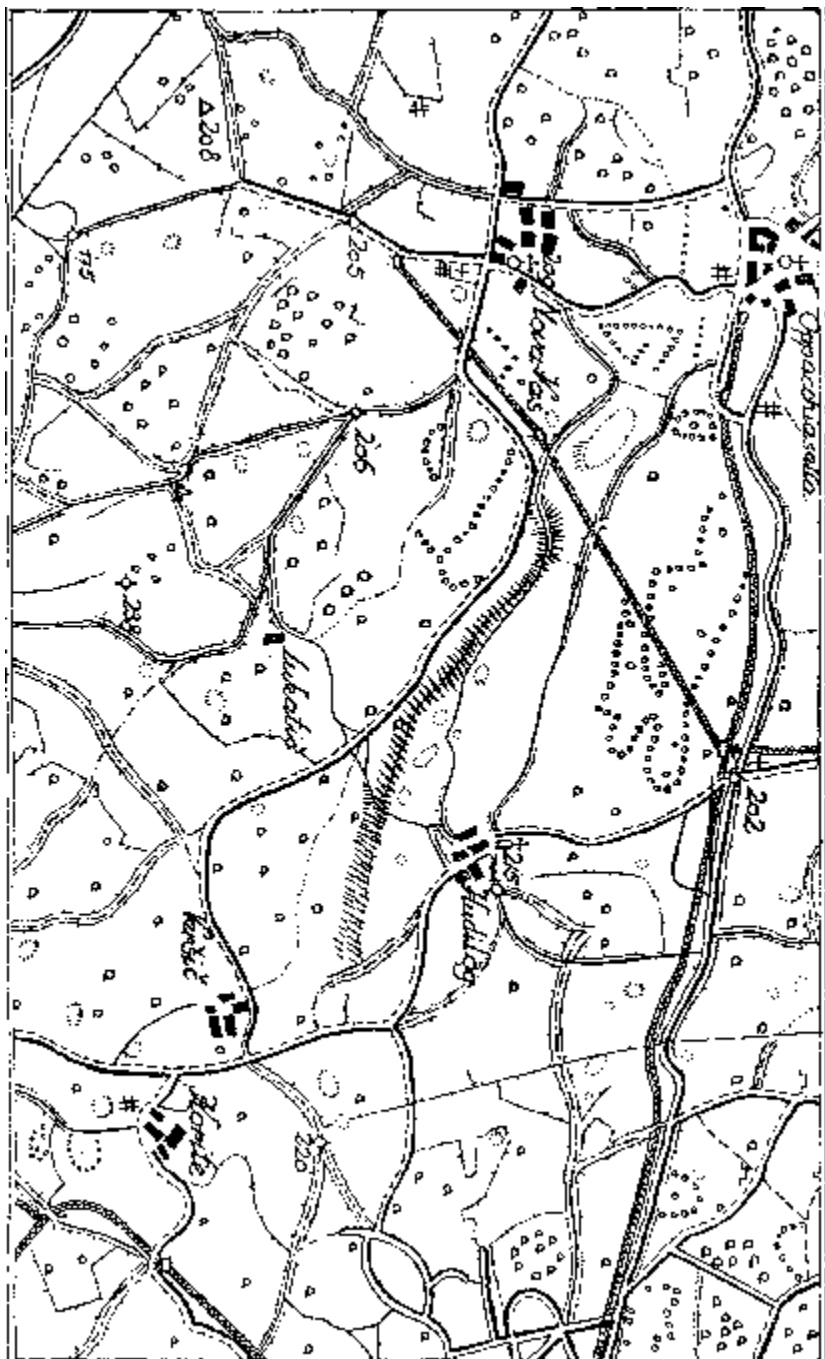
A III. zlj. délután 5 óráig tartotta állásrészét. Ekkor azonban már tőlük jobbra a 3. h. gy. ezred vonala teljesen át volt törve és az olaszok már

jól hátul jártak Hudilog irányában. A zlj.-tól balra, az I. zlj. vonala szintén át volt törve. 5 óra tájban a vonalból a zászlóaljparság dolinjába vonultak a még életben lévők és annak peremét szállották meg és védték mindaddig, amíg lőszerük teljesen el nem fogyott, amikor is visszavonulni nem tudván, mert teljesen körül voltak fogva, kénytelenek voltak magukat megadni.

Most már az egyetlen mozgatható erő az egész széles fronton csak az utászs század 140—150 embere volt, továbbá az I-es honv. gy. e. I. százada (Dereánó század) kb. 30 emberrel és egy géppuskás osztag 2 géppuskával az I-es honvédektől. Ezenkívül még az utászokhoz osztották be az ezred cigányzenekarát is. Az így alakult csapat parancsnoka Hevesy Zoltán százados lett, segéd tisztje Gazdag Géza hadnagy, aki itt a terepet a legjobban ismerte. Az utászs század parancsnoka Takács József főhadnagy, beosztott tisztjek Tavaszi hadnagy, Töpler és Müller zászlósok. Az utászs század az úttól balra, mintegy 600 lépésnyi területet tartott megszállva, az úttól jobbra pedig az I-es h. gy. e. százada volt elhelyezve, a hudilogi szakadékig.

Ez elhelyezkedés 5 órakor véget ért és miután szüksége mutatkozott az ellenség felderítésének, Magyar Lajos zászlóst küldi Keszler őrnagy ezredparancsnok járőrbe. Ő azonban tájékozatlan lévén a terepen, az olaszok karjaiba sétált, akik elfogták. Miután Magyar nem várhattuk vissza, Gazdag hadnagy és Devecska zászlós mentek külön-külön járőrbe és hamarosan felderítve az olaszok helyzetét, azokról hírt hoztak. Viszont balfelé az utászs századnak semmi összeköttetése nem volt megállapítható.

5 óra 20-kor ellentámadásra kap parancsot az utászs század és a Hevesy csoport többi embere. Az utászs század tapogatózva előre indul. Az olasz tűzéréség úgy látszik ezt észreveszi és zárótűzet ad le, de mert a saját csapatával is csak kevéssé van tisztában, a zárótűz 20—25 lépésre a támadó csapat mögé kerül s abban aránylag kevés veszteséget okoz. Alig 100—150 lépést nyomulnak előre, amikor máris megpillantják az olaszok első embereit, akik kb. azon a helyen voltak, ahol Gazdag és Devecska azt megállapították. Utászaink állva azonnal heves tüzelésbe fogtak, azonban hamarosan oldalozó géppuskatűzet kapnak, amely súlyos veszteséget okoz s az állva tüzelőket lefekvésre kényszeríti. Fazekas szakaszvezető a géppuskát bravúrosan elfogta öt olasszal együtt. A puskaharc ezután már csak rövid ideig tart és a válogatott emberekből álló század, mint egy ember föl pattan és rettentő „rajta” ordítással rohan az olaszokra. Ez a roham egyike volt a legszebbeknek, amely olasz földön lefolyt. Az eredménye teljesen váratlan volt. Az olaszok annyira megzavarodtak a roham hatása alatt, azt hívték, hogy igen nagy erők jönnek ellentámadásra, hanyatt-homlok menekültek. Az utászok, azt lehetne írni, játékos kedvvel vették üldözőbe őket és az ezredtartalékon jóval túl üldözik a menekülőket. Azonban hiába volt a hősiesség roham, mert részint a töltény fogyott el, részint pedig a jobb- és bal szárny felől teljesen nyitott volt az útja az olaszoknak. Ezért 6 óra után pár perccel mégis megállott a támadás, bár előttünk akkor már Nova-Vasig

senki sem volt. Ez alkalommal több foglyot, géppuskát és bombavetőt zsákmányoltak az utászok. Sajnos, e sikeres támadás tőlünk is áldozatokat követelt és sok derék utász sebesült meg e harcban. Tavasz hadnagy a következők neveit jegyezte fel, akik az ő környezetében megsebesültek: Takó szakaszvezető, Bodnár e. é. ő. tizedes, Apró Mihály és Szabó János tizedesek, Harczi őrvezető, Frankó Lalkó Pál, Nagy Imre, Adamik Pál, Dantye Demeter honvédek, Gál huszár és Rác cigány, az ezred tárogatósa. Az üldözés beszüntetése után Tavasz hadnagy végigjárja a vonalat s megállapítja, hogy az utászszázad létszáma már csak 106 puska.

Az ezredtartalék dolinájában meglehetősen sok töltenyt talált a század, ami most igen jól jött az utászoknak. 7 óra után pár perccel Hevesy százados végigjárta a vonalat és szinte sajátkezűleg helyezte el az embereket a kőfalak mellé, amelyekből az utászok sürgősen türhető állást építettek. Általában ekkor az olaszok a tüzérségi tűzzel alább hagytak. Ekkor történt egy érdekes epizód, ami az olaszok fejtelenségére is fényt vet. Ugyanis a volt ezredtartalék dolinájában az egyik földzékben beszéltek meg a helyzetet és a további teendőket Hevesy százados, Takács főhadnagy, Gazdag és Tavasz hadnagyok. Közben Devecska zászlós keresésükre indult és ugyanebben a dolinában egy szomszédos földzékben arra a meglepő felfedezésre jutott, hogy egy gyertya világánál 6 emberből álló olasz járőr a polcokon lévő konzervekből lakmározik. Ez a járőr valószínűleg déli irányból jött és így tévedt gyér vonalunk mögé az alatt, míg az említett tisztek megbeszélést folytattak. Pár emberünkkel azután a nagyon megijedt járőrt elfogták és hátraküldték, miután velük úgysem tudtak beszélni.

Később a 4-ik landver ezrednek egy szakasza Sernó hadnagy parancsnoksága alatt csatlakozik az utászok balszárnyához. Ez 50 puskát jelentett. Ilyenformán kb. 180 emberünk volt az 1-es h.-ekkel együtt, akiktől jelentés érkezik, hogy nincs tisztjük, mire Piti zászlóst küldi hozzájuk Takács főhadnagy parancsnokul. Hogy milyen ritkán volt megszállva vonalunk, arra nézve jellemző, hogy közben megérkezett az élelmezés az ezred számára és ezek a felvételezők mitsem tudván a front áttöréséről, az úton nyugodtan átsétáltak az olaszokhoz Nova-Vasba, ahol az embereket a málhás állatokkal együtt elfogták. Ugyanígy járt volna a lőszer és utászanyag felvételezők mintegy 20 szekere is, ha közben a vonalat vizsgálván Gazdag hadnagy éppen oda nem érkezik a már a vonalunk előtt járó szekerekhez és azokat vissza nem irányítja.

9 óra tájban híre érkezik — a telefonösszeköttetés már helyreállott hátrafelé — hogy tartalék van útban és azt be kell várnunk és azzal együtt folytatni az ellentámadást. A tartalék egy bosnyák századból állott és kb. 11 órakor érkezett be. Háromnegyed 12 óra felé indult meg az ellentámadás két géppuskánktól támogatva. Az olasz gyalogság ekkorra már meglehetősen kiépített egy állásfélét a kőkerítésekből és azt géppuskákkal és bombavetőkkal erősítette meg. Ez az ellentámadás igazán fergeteszerű és mindent elsöprő volt, azonban sajnos, veszteségeink is elég nagyok voltak.

Az utászok elsöpörték az elől lévő olasz előretolt csapatokat és kb. Nova-Vas keleti széléig, majdnem a temetőig szorították azt vissza, ahol valószínűleg az olaszok főállásukat építették ki.

Ezután már reménytelen lett volna minden további harc, hiszen már csak minden 10—15 lépésre volt egy emberünk. Takáts főhadnagy a balszárnyon megállapította, hogy az a levegőben lóg, a Tavasz hadnagy által kiküldött járőr pedig a jobbszárnyról állapította meg ugyanezt. Takáts főhadnagy azonnal jelentette ezt egy küldönccel Keszler őrnagy ezredparancsnoknak. Közben az ezredparancsnokságon a helyzet izgalmas megbeszélése után Keszler őrnagy mérlegelvén az összes lehetőségeket, kiadta a parancsot, hogy az utászsorozat és az oda beosztott többi csapatok a legnagyobb sietséggel térjenek vissza a III. vonalba. Ez a visszatérés csak azért sikerülhetett, mert az éjszaka leple alatt nem láthatták az olaszok, hogy mily kevés ember tartotta fel, sőt üldözte őket egész Nova-Vasig és nem láthatták annak visszavonulását sem. Éjjel 3-kor érkezett vissza a vitéz utászsorozat az ezredparságra, akiket Gazdag hadnagy és Devecika zászlós, mint előre küldött járőr fogadott, nehogy a már beérkezett tartalék zászlóaljok tüzeljenek a megmaradt pár emberre, mert alig 50—60 ember érkezett vissza.

Az utászsorozat soha meg nem köszönhetően megtette kötelességét. Az olaszok előtt Laibachig azt lehet mondani alig volt valamilyen erő e front szakaszon. Az utászok ellentámadásának megkezdésekor a legközelebbi tartalék Kobilá Glavan volt, kb. 20 km-re az arcvonala mögött. Az utászsorozat hősiessége és az olaszokat megtévesztő magatartása és félelmet nem ismerő bátorsága odázta el az olaszok előnyomulását több mint 10—12 órán keresztül, addig, amíg autókön nagyobb erőket lehetett összevonni a veszélyeztetett frontszakaszra.

Keszler őrnagy ezredparancsnok, aki ezideig magyarfaló hírében állott, meghiúsítottan mondott köszönetet a derék megmaradt utászoknak és azok tisztjeinek.

A beérkezett csapatok egy része már a III. állásban volt, majd 11-én délelőtt még egy új zászlóalj érkezett és ezen haderő a 4-ik ezrednek lett alárendelve. Hajnali órákban parancsot kaptak e zászlóalj az ellentámadás végrehajtására. Reggeli szürkületben Gazdag hadnagy és Devecika zászlós, mint akik a terepet legjobban ismerik, vezették fel a támadó csoportot az ellentámadás megkezdésére alkalmas terepre a III-ik vonal elé a volt ezredparancsnokság magasságában. Az utászsorozat ebben az ellentámadásban már nem vett részt, hanem parancsot kapott pihenőbe vonulni. Az ellentámadás megkezdése előtt a két felvezető tiszt is hátra vonult, egyedül Keszler őrnagy maradt még néhány napig a támadó csoportnál.

A 4-ik h. gy. ezredből e támadás után igen kevés ember maradt meg. Nagyrésze elesett, vagy fogságba került, Sütán csak az ezred roncsait tudta átadni Keszler őrnagy Kratochvil ezredesnek.

Nova Vas temploma

(Lestyán rajza)

E harcokban kitűntek különös vitézségükkel és bátorságukkal Takács József főhadnagy, Hevesy százados, Gazdag Géza és Tavasz István hadnagyok, Devecska Ferenc, Töpler Sándor zászlósok, Gyenge tiszthelyettes, Fazekas szakaszvezető, Streitmann tizedes, Szabó Antal őrzetű, Gerő tizedes s a sok hős, kinek nevét nem áll módunkban felsorolni.

Ezután a hős, számtalan győztes olasz csatában vérzett és sok ellentámadást végrehajtott ezred, amelynek ércfalain meghíusult az ellenség minden támadása és megsemmisítő kísérlete, tartalékviszonyba került. Az a hír járta, hogy az orosz frontra viszik föl pihenni. Újabb menetszázadok jöttek állományának kiegészítése céljából és lassanként a szabadságról bevonultakkal ismét rendes létszámra emelkedett az ezred.

Mielőtt távozott volna az ezred véres harcainak színteréről, az a kitüntetés érte, hogy Frigyes főherceg, hadseregfőparancsnok személyesen tűzte a 4-esek mellé a kitüntetéseket és nevezett ki több vitéz utászt altisztekké és őrmesterekké.

Az ezred már a Sesana-i vasúti állomás körül táborozott és közvetlen bevonulási előtt állott, amikor november első napjaiban új támadásra (9-ik offenzíva) indultak az olaszok és mert félő volt, hogy a frontot ismét áttörik, gyors menetben előre rendeltetett. Az ezred már ellentámadásra csoportosult, erre azonban nem került a sor, mert az állásban lévő csapatok elégségesnek bizonyultak a támadás kivédésére.

Az ezred most már véglegesen bevonulósított és felutazott Wolhíniába.

Visszapillantva az ezred olasz harctéri működésére, nagy, fényes, dicsőségekben gazdag történetet látunk, mert az ezred minden harca az olasz fronton győzelmes, dicsőséges és sikeres volt. Az ezred a II. Isonzó-i csatára érkezett föl, e csatában a neki még teljesen szokatlan viszonyok között, az Isonzó mellett az ezred megakadályozta, hogy az ellenség a Monte San Michèle felé terjeszkedhesse. Pollazzónál pedig mint a szikla a viharzó tengerbe beékelve áll, pedig szomszédai időlegesen visszavonulni kényszerültek. A III. Isonzó-i csatában az ezred vitéz magatartása San Martinónál különösen döntő befolyással volt az egész harcra és ezzel a nagy eseményekre, amennyiben ismételt megakadályozta az ellenség áttörését.

Az ezred által kiépített Peteánói előretolt állásban történelmi nevezettségű harcok fejlődtek ki. A IV. offenzívában ismét Nova-Vasnál és a San Michele-i lejtőkön vitézkedik az ezred egy talpalatnyit sem engedve a reá bízott állásokból. A Monte San Michèle Nordhangon, 1916 márciusában a legrosszabb időjárásban visszaverte és megfojtotta az ellenség V-ik offenzíváját, május hóban pedig az összes aknátámadások alatt ő viselte a legsúlyosabb harcokat és vitte azokat sikeres befejezésre. A Monte San Michèle ellen 1916 augusztus havában hatodszor indultak az olasz tömegek, amelyek sikereket is értek el. Ekkor megint, de most már sajnos utoljára, a 4-ik

ezred ment ellentámadásra a sok vérével öntözött San Michele-i dombra. Ezzel az ellentámadással az ellenség kezdeti sikerét tönkretették, amennyiben az csak kevés tért nyert és tovább haladni nem tudott. Még augusztus 9-én is fényes támadással foglalta vissza az ezred a Monte San Michèle keleti kúpját. A VII. offenzívában már Oppechiasella környékének dolinái között megy ellentámadásra az ezred és sikerült is a már reménytelen helyzetet megmenteni. Nova-Vasnál, az olaszok VIII-ik, de egyben legerősebben előkészített offenzívája állásban éri az ezredet és abban legtovábbig tartja magát, csak a jobbról-balról áttörő ellenség tudja megtörni erejét, nagyrészt fogságba vetve. Ekkor az utászszázad pár embere menti meg a helyzetet és tartóztatja föl az olaszok előretörő áradatát.

Büszkeség, öntudat és megelégedés tölti be minden 4-es szívét, aki visszaemlékezik ezekre a nagy, dicsőséges döntőbefolyású harcokra és az ezred mély tisztelettel, hálával és meghatottsággal hajtja meg dicsőséggel koszorúzott zászlóját azok előtt, akik fényes, hatalmas, győzelmes harcokban életüket és vérüket áldozták.

Az ezred e korszakában számos dicséret és megemlékezés a Höffer-jelentésekben ismeri el a magyar királyi 4-ik honvédgyalozezred vitéz magatartását, amellyel az ezred tündöklő, határainkon is túl megbecsült nevet szerzett magának.

(Az V-ik csatától kezdve a leírásokhoz adatul szolgáltak a következő tisztek és legénységi állományúak harcleírásai: Schilhán László főhadnagy, Jámbor Lajos hadnagy, Nagy Andor főhadnagy, Szakács Árpád főhadnagy, Dückstein Zoltán hadnagy, Gelber Sándor hadnagy, Marék András zászlós, Molnár Béla hadnagy, Boross Gábor főhadnagy, Kuskó Endre százados, Szilágyi István százados, Sóvágó Béla zászlós, Tavasz István hadnagy, Morvay Árpád hadnagy, Bugyáki Lajos zászlós, Méray János tiszthelyettes, Asztalos Sándor zászlós, Beregszászi Dezső zászlós, Nyigrinyi János főhadnagy és Gazdag Géza hadnagy leírása. Ezenkívül fölhasználtatott a 4-ik honvéd gyalozezred harcjelentése, a San Michèle utolsó napjairól, Julier Ferenc ezredes cikke, a 39-ik dandár naplótöredéke és az ezred egy rövid történelme.)